

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/173/148/95

LEWICA - PRAWICA: CZYNNIKI DECYDUJĄCE O IDENTYFIKACJI POLITYCZNEJ POLAKÓW W 1995 ROKU

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, WRZESIEŃ '95

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

W kampanii towarzyszącej zbliżającym się wyborom prezydenckim często pojawiają się odmieniane przez wszystkie przypadki pojęcia: lewica i prawica. Warto więc zastanowić się, co się kryje pod tymi określeniami. Czy wyznaczane są przez czynniki o charakterze ekonomicznym lub kulturowym czy też na ich percepcję wpływają przede wszystkim werbalne deklaracje przedstawicieli różnych partii i organizacji. Częściowe wyjaśnienie tych kwestii przynosi jeden z sondaży CBOS zrealizowany w ostatnim okresie¹

Pewnym wyznacznikiem opcji politycznej, z którą identyfikują się respondenci, mogą być ich deklaracje dotyczące bliskich im poglądów (lewica, centrum, prawica) oraz stosunek do ważnych kwestii społecznych i politycznych. Ocenie ankietowanych poddane zostały następujące zagadnienia: zapobieganie przestępczości, prywatyzacja przedsiębiorstw państwowych, określenie roli Kościoła i religii w państwie, stosunek do byłej komunistycznej nomenklatury, zapobieganie bezrobociu, wysokość płaconych podatków, przystąpienie Polski do NATO i Unii Europejskiej, zakres świadczeń socjalnych ze strony państwa, dotacje budżetowe dla rolnictwa. Ważność poszczególnych spraw oceniali badani na 9-punktowej skali, na której 1 oznaczało, że dana kwestia jest zdecydowanie mniej ważna od innych, 5 - że jest tak samo ważna jak inne, a 9 - że jest zdecydowanie priorytetowa, ważniejsza od innych. W podobny sposób określali swoje poglądy na skali: lewica - prawica. Hierarchia ważności powyższych kwestii w zależności od opcji politycznej przypisywanej sobie przez respondentów (lewica, centrum, prawica) wyglądała następująco:

---

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (62), 7-12 lipca ‘95, reprezentatywna próba losowa dorosłych mieszkańców kraju (N=1115).

Tabela 1. Hierarchia ważności kwestii (średnia ocen) według opcji politycznej przypisywanej sobie przez respondentów

Oceniane kwestie	Lewica	Centrum	Prawica	Trudno powiedzieć	Cała zbiorowość
Bezrobocie	7,74	8,16	7,91	8,01	7,99
Przestępczość	7,91	8,03	7,85	8,09	7,97
Świadczenia	7,01	7,11	6,96	7,50	7,13
Podatki	6,83	6,73	6,86	7,17	6,88
Rolnictwo	6,25	6,70	5,86	6,40	6,33
NATO i UE	6,23	6,11	6,38	6,10	6,20
Prywatyzacja	5,22	4,94	5,46	4,68	5,08
Kościół	4,58	4,77	5,49	5,24	5,04
Nomenklatura	4,09	4,30	5,29	4,13	4,51

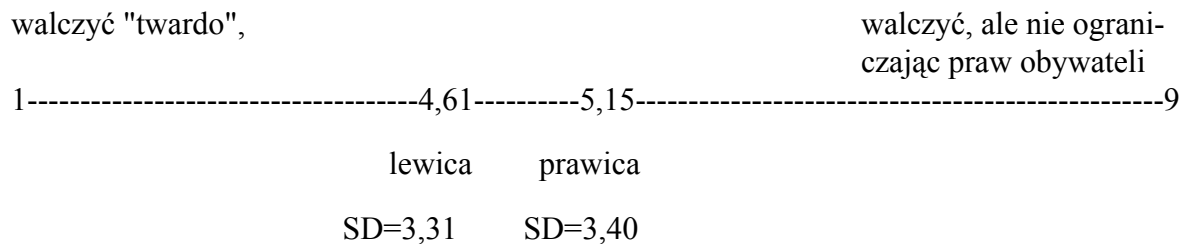
Hierarchia ważności poszczególnych spraw prezentowana przez osoby deklarujące poglądy prawicowe i lewicowe jest bardzo zbliżona, podobnie jak średnie oceny ich ważności. Niezależnie od deklarowanej opcji politycznej do kwestii najważniejszych obecnie zaliczono przeciwdziałanie bezrobociu, walkę z przestępczością i określenie zakresu świadczeń socjalnych ze strony państwa. Istotne różnice dotyczą uregulowania roli Kościoła w państwie i rozwiązania kwestii byłej komunistycznej nomenklatury - respondenci o poglądach prawicowych przypisują tym sprawom większą wagę niż osoby identyfikujące się z lewicą.

W przypadku każdego rozpatrywanego problemu badani mieli możliwość ustosunkowania się do możliwych jego rozwiązań przez zaznaczenie swojego stanowiska na 9-punktowej skali, na której 1 i 9 oznaczały przeciwstawne, modelowe rozwiązania skrajne.

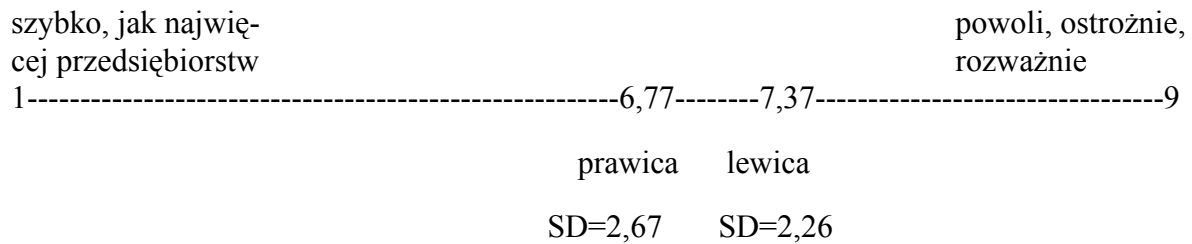
Rys. 1

Graficzne przedstawienie preferowanych sposobów rozwiązania ważnych kwestii społecznych i politycznych - średnie dla poszczególnych opcji politycznych (poglądów przypisywanych sobie przez respondentów) i wartości odchylenia standardowego (SD)

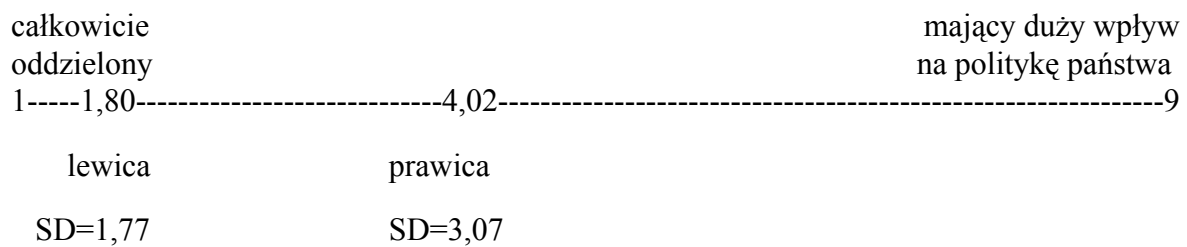
A. PRZESTĘPCZOŚĆ

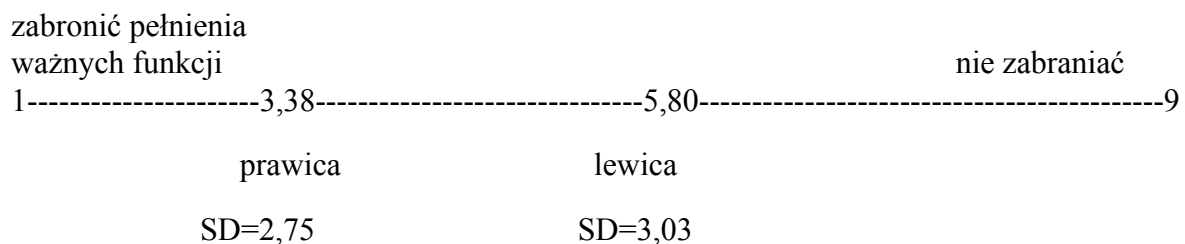
B. PRYWATYZACJA

C. ROLA KOŚCIOŁA W PAŃSTWIE

D. KWESTIA BYLEJ KOMUNISTYCZNEJ NOMENKLATURY

E. BEZROBOCIE

zwalczać nawet kosztem inflacji		zwalczanie inflacji jest ważniejsze
1-----3,75-----4,55-----9		
	lewica	prawica
	SD=2,75	SD=2,69

F. PODATKI

im większe zarobki, tym większy procent		wszyscy taki sam procent
1-----3,31--3,45-----9		
	lewica	prawica
	SD=2,90	SD=2,80

G. POLITYKA ZAGRANICZNA

wstąpienie do NATO i UE		ochrona kulturowej i gospodarczej niezależności
1-----3,61-----4,03-----9		
	prawica	lewica
	SD=2,75	SD=2,95

H. DOTACJE BUDŻETOWE I OCHRONA CELNA ROLNICTWA

tak, nawet przy wzroście cen		nie, bo powodują wzrost cen
1-----3,64-----4,21-----9		
	lewica	prawica
	SD=2,59	SD=2,69

I. ŚWIADCZENIA SPOŁECZNE

państwo zapewnia obywatelom		obywatele sami sobie zapewniają
1-----2,70--2,89-----9		
	lewica	prawica
	SD=2,19	SD=2,30

W wielu omawianych kwestiach stanowiska osób deklarujących prawicowe lub lewicowe poglądy polityczne są bardzo zbliżone. Respondentów o przeciwstawnych poglądach nie różnicuje w szczególności opinia w sprawie walki z przestępczością, prywatyzacji, polityki podatkowej i zagranicznej oraz zakresu świadczeń społecznych. Zarówno ankietowani reprezentujący opcję prawicową, jak i osoby deklarujące lewicowość zajmują w stosunku do metod walki z przestępczością stanowisko pośrednie, a prywatyzację woleliby widzieć raczej jako proces powolny, rozważny i obejmujący tylko część przedsiębiorstw. Jedni i drudzy skłaniają się raczej ku spłaszczeniu dochodów i przystąpieniu Polski do NATO i UE. Na szczególną uwagę zasługują bardzo zbliżone poglądy badanych w kwestii zakresu opieki społecznej państwa. O tym, że państwo powinno zapewniać obywatelom wysoki poziom świadczeń socjalnych przekonani są zarówno badani deklarujący swą prawicowość, jak i zwolennicy lewicy.

W nieco większym - choć też niewielkim - stopniu różni się stosunek respondentów do bezrobocia i polityki rolnej. Ankietowani deklarujący poglądy lewicowe częściej niż osoby identyfikujące się z prawicą są zdania, że bezrobocie należy zwalczać nawet kosztem wzrostu inflacji, w większym stopniu są też zwolennikami dotacji budżetowych i ochrony celnej rolnictwa, nawet jeśli łączyłoby się to ze wzrostem cen produktów rolnych.

Tym jednak, co w sposób istotny różnicuje poglądy osób deklarujących odmienne opcje polityczne, jest przede wszystkim stosunek do roli Kościoła w państwie i do kwestii byłej komunistycznej nomenklatury. Respondenci o poglądach lewicowych zdecydowanie optują za całkowitym rozdziałem Kościoła od państwa i w znacznie większym stopniu skłonni są obecnie zapewnić osobom zajmującym wysokie stanowiska w okresie PRL takie same możliwości ubiegania się o urzędy i funkcje publiczne jak wszystkim innym. Ankietowani utożsamiający się z prawicą w znacznie większym stopniu podzielają pogląd, że Kościół powinien mieć duży wpływ na sprawy państwa i jego politykę, a jednocześnie znacznie częściej są zwolennikami działań dekomunizacyjnych.

Analiza regresji potwierdza, że o identyfikowaniu się z określoną opcją polityczną (lewica - prawica) w największym stopniu decyduje stosunek do roli Kościoła w państwie i do

kwestii byłej komunistycznej nomenklatury (współczynnik beta równy odpowiednio 0,333 i -0,236). Oznacza to, że im większa akceptacja wpływu Kościoła na sprawy i politykę państwa oraz większe poparcie dla dekomunizacji, tym bardziej prawdopodobne jest przypisywanie sobie przez badanych prawicowych poglądów politycznych (i odwrotnie). Kwestie z zakresu ekonomii czy polityki społecznej mają tu znaczenie marginalne lub żadne.

Należy podkreślić, że stanowisko przedstawicieli obu opcji politycznych we wszystkich omawianych kwestiach jest bardzo niespójne, na co wskazują wysokie wartości odchylenia standardowego. Zarówno "lewica", jak i "prawica" są zatem grupami w dużym stopniu zróżnicowanymi wewnątrz, a charakteryzująca je średnia ocena poglądów stanowi wypadkową bardzo różnych, czasem ekstremalnych opinii. Na uwagę zasługuje wyjątek, jakim jest stanowisko lewicy wobec roli Kościoła w Polsce. Osoby określające swoje poglądy jako lewicowe prezentują w tej sprawie bardzo zgodne opinie, co może potwierdzać istotność tej kwestii dla identyfikacji politycznej, choć nie sprawdza się w przypadku osób o orientacji prawicowej.

Spoleczna percepcja lewicowości - prawicowości polityków

Wyniki badań wskazują, że duża część społeczeństwa nie zna poglądów polityków w wielu ważnych dla kraju kwestiach². Co zatem decyduje, że ludzie postrzegają polityków jako reprezentantów określonej opcji politycznej? Czy są to te same czynniki, które wpływają na przypisywanie sobie poglądów prawicowych lub lewicowych?

Respondenci zostali poproszeni o określenie poglądów politycznych kilku wybranych pretendentów do urzędu prezydenckiego³ (w podobny sposób jak zwykle określają własne) na skali, na której 1 oznaczało poglądy lewicowe, a 7 - prawicowe.

---

² Zob. komunikat CBOS „Rola kwestii społecznych i politycznych w wyborach prezydenckich”, sierpień '95.

³ „Co o tym myślisz?”, 23-27 czerwca '95, reprezentatywna próba losowa dorosłych Polaków (N=1173).

Tabela 2. Percepcja lewicowości i prawicowości polityków (wysokie oceny - prawica, niskie - lewica)

Politycy	Średnia pozycja	
	w całej zbiorowości	we własnym elektoracie
Lech Wałęsa	5,72	6,38
Hanna Gronkiewicz-Waltz	5,09	5,41
Jacek Kuroń	4,37	5,06
Tadeusz Zieliński	4,32	4,30
Waldemar Pawlak	3,09	4,09
Aleksander Kwaśniewski	1,79	1,74

Politykiem, którego poglądy są najbardziej zbliżone do prawicy, jest - zdaniem ankietowanych - **Lech Wałęsa**. Połowa badanych określa jego poglądy jako prawicowe. Jeszcze bliżej prawicy sytuuje Wałęsę jego własny elektorat (średnia 6,38), a niska wartość odchylenia standardowego wskazuje na dużą spójność opinii w tej kwestii. Lech Wałęsa postrzegany jest jako polityk bardziej prawicowy niż popierana przez ugrupowania prawicowe **Hanna Gronkiewicz-Waltz**, której tego rodzaju poglądy przypisuje tylko co trzeci respondent (w całej zbiorowości).

Jacek Kuroń i Tadeusz Zieliński postrzegani są przez ogół badanych jako politycy środka (odpowiednio 48% i 45% respondentów przypisało im poglądy centrowe). Elektorat Zielińskiego nie różni się w swoich ocenach od ogółu ankietowanych, natomiast osoby popierające Kuronia sytuują go nieco bardziej po prawej stronie sceny politycznej niż ogół badanych.

Waldemar Pawlak, postrzegany przez ogół respondentów jako kandydat zbliżony do lewicy (jedna trzecia ankietowanych oceniła jego poglądy jako lewicowe, a tylko 7% jako prawicowe, przy średniej ocenie 3,09) przez swój elektorat oceniany jest raczej jako kandydat o poglądach centrowych (średnia ocena 4,09). Jednocześnie wysoka wartość odchylenia standardowego opinii wśród jego zwolenników pozwala przypuszczać, że poglądy polityczne kandydata PSL są trudne do jednoznacznego zdefiniowania nawet dla jego wyborców.

Aleksander Kwaśniewski jest jedynym politykiem, którego poglądy oceniane są jako zdecydowanie lewicowe - opinię taką wyraża 50% ankietowanych. Osoby zamierzające poprzeć go w wyborach nie różnią się w swoich ocenach od ogółu badanych.

Na uwagę zasługuje fakt, że niemal wszystkim uwzględnionym tu politykom, z wyjątkiem Aleksandra Kwaśniewskiego i Lecha Wałęsy, respondenci skłonni są przypisywać poglądy umiarkowane - centroprawicowe lub centrolewicowe - powstrzymując się od ocen bardziej zdecydowanych. Jeszcze bardziej znacząca jest nieumiejętność przyporządkowania kandydatom określonych opcji politycznych prezentowana przez znaczny odsetek badanych⁴.

Zestawienie przypisywanych politykom postaw wobec ważnych kwestii społecznych z percepcją ich poglądów politycznych pozwoli na wyodrębnienie czynników decydujących o postrzeganiu ich jako przedstawicieli konkretnej opcji politycznej.

Hannę Gronkiewicz-Waltz wyróżnia - zdaniem respondentów - przede wszystkim stosunek do roli Kościoła, dekomunizacji, walki z bezrobociem i polityki rolnej. Ankietowani sądzą, że prezes NBP opowiada się za zwiększonym wpływem Kościoła na sprawy państwa i ograniczeniem byłej komunistycznej nomenklaturze dostępu do wysokich stanowisk. Zdaniem badanych, popiera ona pewne ograniczenie dotacji budżetowych i ochrony celnej rolnictwa, ważniejsze też jest dla niej zwalczanie inflacji niż bezrobocie.

W przypadku **Lecha Wałęsy** jeszcze silniej postrzegane jest poparcie dla zwiększenia wpływu Kościoła i dekomunizacji. Poza tym obecny prezydent jest - zdaniem ankietowanych - największym w porównaniu z innymi ocenianymi politykami zwolennikiem szybszej prywatyzacji i przystąpienia Polski do NATO i struktur europejskich.

Tadeuszowi Zielińskiemu respondenci przypisują we wszystkich omawianych kwestiach poglądy umiarkowane, natomiast **Jacek Kuroń**, w większości spraw sytuowany w centrum, wyróżnia się - zdaniem ankietowanych - swoim stosunkiem do polityki społecznej państwa. Uważany jest za największego, w porównaniu z innymi kandydatami, zwolennika szerokiego zakresu świadczeń społecznych ze strony państwa. **Aleksander Kwaśniewski** wyróżnia się spośród innych kandydatów przede wszystkim swoim stosunkiem do roli Kościoła w państwie i dekomunizacji. Jest postrzegany jako zdecydowany zwolennik

---

⁴ Więcej na ten temat w komunikacie CBOS „Wybory coraz bliżej”, lipiec '95.

ograniczenia wpływu Kościoła na politykę państwa oraz przeciwnik ograniczania "nomenklaturze" dostępu do odpowiedzialnych funkcji i stanowisk. **Waldemar Pawlak** natomiast postrzegany jest jako największy - w porównaniu z innymi - zwolennik ochrony rolnictwa przez dotacje budżetowe i cła oraz przeciwnik szybkiej prywatyzacji⁵.

Dane wskazują, że polityków kandydujących na urząd prezydenta najbardziej różnicuje społeczna percepcja ich stosunku do roli Kościoła w Polsce i do kwestii dekomunizacji.

Tabela 3. Średnia ocena postrzeganego stosunku kandydatów do roli Kościoła i dekomunizacji

Kandydaci	Rola Kościoła	Dekomunizacja
Lech Wałęsa	7,68	3,37
Hanna Gronkiewicz-Waltz	6,27	3,95
Jacek Kuroń	4,55	4,24
Tadeusz Zieliński	4,16	5,45
Waldemar Pawlak	4,86	5,61
Aleksander Kwaśniewski	2,66	6,79

Skale:

A. ROLA KOŚCIOŁA

- 1- Kościół powinien być od państwa całkowicie oddzielony i nie powinien zajmować się polityką
- 9 - Kościół powinien mieć duży wpływ na sprawy państwa i jego politykę

B. DEKOMUNIZACJA

- 1 - osobom zajmującym wysokie stanowiska polityczne i gospodarcze w okresie PRL powinno się obecnie zabronić pełnienia odpowiedzialnych funkcji państwowych
- 9 - osoby te powinny mieć obecnie takie same możliwości ubiegania się o urzędy publiczne i pełnienie odpowiedzialnych funkcji państwowych jak wszyscy inni

Porównując powyższe zestawienie z tabelą 2 (percepcja lewicowości i prawicowości polityków) nie sposób nie zauważyć zbieżności. Kolejność zajmowana przez polityków w obu zestawieniach jest niemal identyczna - wyjątkiem jest Waldemar Pawlak, którego postrzegany stosunek do roli Kościoła w państwie lokuje na trzeciej pozycji, bliżej polityków sprzyjających poszerzeniu wpływów Kościoła. Można zatem wnioskować, iż zbieżność istniejąca w percepcji poglądów polityków i ich stosunku do roli Kościoła i dekomunizacji świadczy o tym, że ich prawicowość bądź lewicowość wyznaczana jest w odbiorze

⁵ Szczegółowe zróżnicowanie percepcji stanowisk kandydatów w omawianych kwestiach przedstawiono w komunikacie CBOS „Rola kwestii społecznych i politycznych w wyborach prezydenckich”, sierpień '95.

społecznym przede wszystkim przez przypisywany im stosunek do tych właśnie kwestii. **Są to, co bardzo ważne, jednocześnie te same czynniki, które - jak wspomniano wcześniej - decydują o przyporządkowywaniu własnych poglądów do określonej opcji.** Polski model prawi-cowości i lewicowości jest więc dość specyficzny - nie decydują czynniki o charakterze ekonomicznym, lecz stosunek do komunistycznej przeszłości i roli religii w państwie. Aby zyskać miano polityka prawicowego bądź lewicowego, należy prezentować określone poglądy w tych dwu kwestiach, natomiast stosunek do pozostałych ważnych spraw społecznych czy politycznych ma znaczenie mniejsze, niekiedy wręcz marginalne. Na zależność taką jeszcze silniej wskazują dane dotyczące osobistego przyporządkowania swoich poglądów politycznych, zwłaszcza respondentów deklarujących opcję prawicową (patrz rys. 1). Szczególnie wyraziste są tu poglądy w kwestii polityki podatkowej i zakresu świadczeń społecznych ze strony państwa. Ankietowani wydają się nie zauważać sprzeczności między swoim stosunkiem do tych spraw a deklarowanymi poglądami politycznymi - "prawicowcy" domagają się zwiększenia zakresu świadczeń społecznych na rzecz obywateli i spłaszczenia dochodów.

W przypadku stosunku do roli Kościoła w Polsce i dekomunizacji, czyli czynników decydujących o identyfikowaniu się z określoną opcją polityczną, interesujące jest, jak dalece zgodne są własne poglądy respondentów z tymi, które przypisują popieranym przez siebie politykom kandydującym na urząd prezydenta.

Tabela 4

A. ROLA KOŚCIOŁA. (skala od 1 do 9 przy tabeli 3)

Kandydaci	Średnia ocena własna elektoratu	Średnia ocena kandydata przez jego elektorat
Lech Wałęsa	4,64	7,66
Hanna Gronkiewicz-Waltz	3,47	6,21
Jacek Kuroń	2,17	4,09
Tadeusz Zieliński	2,44	4,15
Waldemar Pawlak	2,82	4,79
Aleksander Kwaśniewski	1,80	2,43

B. DEKOMUNIZACJA (skala od 1 do 9 przy tab. 3)

Kandydaci	Średnia ocena własna elektoratu	Średnia ocena kandydata przez jego elektorat
Lech Wałęsa	3,23	3,03
Hanna Gronkiewicz-Waltz	3,80	3,62
Jacek Kuroń	4,49	4,43
Tadeusz Zieliński	4,95	5,04
Waldemar Pawlak	4,89	5,02
Aleksander Kwaśniewski	6,59	6,81

W kwestii stosunku do roli Kościoła w Polsce daje się zauważyć duża rozbieżność między poglądami deklarowanymi przez elektoraty i przypisywanymi kandydatom przez ich wyborców. Wszystkim brany tu pod uwagę politykom ich wyborcy przypisują stanowisko znacznie bardziej "prokościelne" niż własne. Zjawisko to nie zachodzi w przypadku poglądów na dekomunizację. Kandydatom postrzeganym jako prawicowi - Lechowi Wałęsie i Hannie Gronkiewicz-Waltz oraz zbliżonemu do prawicy, zdaniem jego elektoratu, Jackowi Kuroniowi - wyborcy przypisują nieco bardziej restrykcyjne od własnego stanowisko wobec byłej komunistycznej nomenklatury. Natomiast pozostali pretendenci - bliżsi opcji lewicowej - są postrzegani przez swoje elektoraty jako nieco bardziej liberalni w tej kwestii niż wyborcy. Poglądy na dekomunizację przypisywane przez wyborców sobie i popieranym przez siebie kandydatom nie różnią się jednak w sposób znaczący, można zatem w tym przypadku mówić o pewnej zbieżności. Zastanawiająca jest natomiast niezgodność opinii wyborców i polityków na sprawę roli Kościoła w państwie. Członkowie elektoratów wszystkich branych tu pod uwagę polityków bliżsi są poglądowi, że Kościół powinien być od państwa całkowicie oddzielony i nie powinien zajmować się polityką. Jednocześnie wyborcy sądzą, że popierani przez nich kandydaci na urząd prezydenta skłonni są w znacznie większym stopniu niż oni sami (dotyczy to zwłaszcza kandydatów prawicy) umożliwić Kościołowi wpływ na sprawy i politykę państwa. Można zatem wnioskować, że - wobec raczej umiarkowanego lub negatywnego stanowiska wyborców w tej sprawie - zbytne podkreślanie w trakcie kampanii wyborczej związków z Kościołem i optowanie za zwiększeniem jego roli w państwie może nie być czynnikiem zwiększającym poparcie dla polityków kandydujących w wyborach prezydenckich.

Na zakończenie warto sprawdzić, czy własna identyfikacja polityczna elektoratów jest zgodna z percepcją poglądów popieranym kandydatów na urząd prezydenta.

Wyborcy Wałęsy, Gronkiewicz-Waltz, Kuronia i Zielińskiego przypisują swoim kandydatom poglądy nieco bardziej prawicowe niż sobie. Elektorat Pawlaka postrzega opcję polityczną swego kandydata jako bardzo zbliżoną do własnej, natomiast osoby zamierzające poprzeć Kwaśniewskiego przypisują mu poglądy bardziej lewicowe niż sobie.

Tabela 5. Zestawienie deklarowanych poglądów politycznych członków poszczególnych elektoratów i poglądów politycznych przypisywanych kandydatom przez ich elektoraty (niskie oceny - lewica, wysokie - prawica)

Kandydaci	Poglądy elektoratów - średnie oceny	Poglądy przypisywane kandydatom przez ich elektoraty
Lech Wałęsa	5,43	6,37
Hanna Gronkiewicz-Waltz	4,93	5,41
Jacek Kuroń	4,48	5,06
Tadeusz Zieliński	3,90	4,30
Waldemar Pawlak	4,17	4,08
Aleksander Kwaśniewski	2,85	1,74

Taka percepcja orientacji poglądów kandydatów może mieć związek z postrzeganiem ich stosunkiem do spraw o charakterze decydującym w tej kwestii, jak rola Kościoła i dekomunizacja. Wyjątek stanowi Pawlak, którego postrzegany stosunek do roli Kościoła sytuuje bliżej polityków prawicowych, natomiast poglądy polityczne odbierane są jako nieco bliższe lewicy. Ze względu na specyfikę elektoratu w tym przypadku pewne znaczenie przy określaniu opcji politycznej mają też inne czynniki, przede wszystkim - jego stosunek do polityki rolnej, być może również rodowód partii, którą reprezentuje.

Zarówno oceny własnej orientacji politycznej, jak i postrzegane przez elektoraty poglądy polityków tworzą identyczną hierarchię - poglądy, które respondenci przypisują sobie i popieranym przez siebie kandydatom na urząd prezydenta, lokują elektoraty i kandydatów w tych samych miejscach na skali lewicowości - prawicowości.

*

* *

Podsumowując należy jeszcze raz podkreślić, że lewicowość i prawicowość w klasycznym rozumieniu w zasadzie nie funkcjonują w naszym kraju. Kontekst historyczny sprawia, że pojęciom tym przypisuje się nieco odmienny sens. Oznaczają przede wszystkim stosunek do komunistycznej przeszłości (tu określany jako postawa wobec dekomunizacji) i stanowisko wobec pożądanej roli Kościoła w państwie. Te dwa czynniki okazują się decydujące zarówno w przypadku własnej identyfikacji politycznej, jak i percepcji poglądów osób ze świata polityki.

Przed zbliżającymi się wyborami istotna wydaje się również informacja, że elektoraty wszystkich uwzględnionych tu kandydatów deklarują znacznie mniejszą akceptację zwiększenia roli Kościoła w państwie niż ta, którą przypisują popieranym przez siebie politykom.